

Найвідомішою категорією природно-заповідного фонду є “заповідник” — територія з багатим рослинним і тваринним світом, яка суворо охороняється. Та існують й інші категорії з іншим режимом охорони і використання, серед яких, зокрема, і **національні природні парки** (скорочено — НПП).

У 1872 р. у США був створений перший у світі національний парк — Йеллоустоунський, що з того часу став всесвітньо відомим. Зміст запровадження такої природоохоронної категорії об’єктів, як “національний парк” полягав у тому, що вперше була проголошена ідея охорони унікальної ділянки дикої природи від розграбовування та знищення її багатств, збереження її як здобутку всієї нації.

Цікаво, що, у 1993-1994 роках у Канаді провели опитування з приводу того, якими є символи цієї держави. Національні парки виявилися на третьому місці після прапору і гімну цієї країни.

Першим національним природним парком в Україні є Карпатський НПП, який був створений у ще у 1980 році. Проте ідея створення національних природних парків часто залишається незрозумілою для широкого загалу, хоча у світі визнано, що немає ціннішого ресурсу, ніж збережені у природному стані території. За створення національних парків Вам будуть вдячні наступні покоління, адже це буде Вашим вкладом у їх благополуччя.

Що таке національні природні парки?

Національні природні парки є однією із категорій природно-заповідного фонду, що являють собою досить великі території, де охорона природи поєднується з традиційним природневиснажливим господарюванням, таким як сінокосіння та випас худоби, відпочинком людей у природній, мало зміненій обстановці без

руйнування природного середовища. На територіях національних парків традиційно розвивається екологічний та сільський туризм. Мова йде про пішохідний або кінний туризм, відвідування історичних пам'яток, фотографування, спостереження за птахами тощо. Для міських жителів цікаво навіть просто кілька днів пожити в сільській хаті, і вони готові за це платити.

Території НПП використовуються у природоохоронних, наукових, освітніх, виховних, оздоровчих та рекреаційних цілях. Важливими функціями НПП є виховання дбайливого ставлення до природи, здійснення еколого-просвітницької діяльності.

Територія НПП поділяється на декілька функціональних зон із різним режимом використання:

- **заповідна зона** — призначена для охорони цінних ландшафтів, екосистем, рідкісних видів рослин і тварин; до неї зазвичай включають існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду; заповідна зона закрита для відвідувачів НПП; будь-яка господарська діяльність на території заповідної зони заборонена;
- **зона регульованої рекреації** — в її межах проводяться короткостроковий відпочинок населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; тут прокладаються туристичні маршрути та екологічні стежки; до цієї зони зазвичай відноситься більша частина території НПП;
- **зона стаціонарної рекреації** — призначена для розміщення рекреаційних споруд та об'єктів обслуговування відвідувачів парку;
- **господарська зона** — у її межах знаходяться невеликі населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу НПП, на яких господарська діяльність здійснюється з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Функціональне зонування територій НПП встановлюється з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної цінностей природних комплексів

територій, що входять до складу НПП. Зонування території НПП, рекреаційна та інша діяльність на його території проводяться відповідно до Положення про національний природний парк та Проекту організації території НПП.

Національні природні парки є категорією природно-заповідного фонду України, що має адміністрацію і є юридичною особою, та утримується за рахунок коштів з державного бюджету.

Рекреаційна діяльність на території національних природних парків організовується спеціальними підрозділами адміністрації парків, а також іншими підприємствами, установами та організаціями на підставі угод з адміністрацією парку.

Навіщо створювати національні природні парки?

Основні завдання НПП:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, зникаючих видів тварин та рослин;
- створення умов для організованого туризму та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи;
- проведення наукових досліджень природних комплексів.

Особливості землекористування на територіях національних природних парків

До складу територій національних природних парків входять землі, що вилучаються з господарського використання і надаються паркам, а також ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів без вилучення за їх згодою. Серед земель інших землекористувачів можуть бути землі різних форм власності: державної, комунальної та приватної.

Включення територій до НПП дозволяє вберегти їх від небажаного і невиправданого впливу, наприклад такого, як

гідронамив територій та забудова сінокосів, пасовищ та прибережних захисних смуг річок і озер.

При створенні національних природних парків території до його складу можуть включатися лише за згодою землекористувача чи землевласника кожної земельної ділянки. Земельні паї, призначені для сінокосіння та випасу худоби можуть входити в НПП з правом вільного використання ділянки для сінокосу та випасу худоби.

Як впливає створення парку на життя і діяльність місцевого населення?

Штат національного природного парку формується з місцевих жителів, а його утримання здійснюється за кошти Держбюджету та Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

На території НПП в господарській зоні зберігаються традиційні види природокористування, у тому числі сінокосіння, випас худоби, любительське рибальство, бджільництво, збір грибів, ягід та лікарських рослин, вирішуються питання заготівлі дров тощо.

Рекреаційна діяльність на території НПП є прямою інвестицією в економічний розвиток регіону. Вона здійснюється шляхом створення сприятливих умов для відпочинку відвідувачів на природі і включає:

- облаштування екологічних та туристичних маршрутів та зон відпочинку;
- організацію екологічних таборів для школярів та молоді;
- залучення місцевого населення до організації рекреаційної діяльності (надання платних послуг відвідувачам щодо розміщення, харчування та супроводу);
- надання інформаційних послуг через випуск друкованої, фото- та відеопродукції, виготовлення інформаційних стендів.

Еколого-просвітницька діяльність НПП сприяє підвищенню рівня екологічної культури місцевого населення та відвідувачів,

співпраці з місцевим населенням, органами місцевої влади та самоврядування, громадськими організаціями, навчальними закладами, зокрема шляхом залучення до участі у роботі науково-технічної ради НПП та спільного проведення різноманітних природоохоронних заходів; активізації просвітницької роботи серед шкільних та вищих навчальних закладів, випуск буклетів, фільмів, книг, посібників тощо; популяризації знань про національні природні парки; сприяння впровадженню в регіоні принципів сталого соціально-економічного розвитку.

Створення національних природних парків у Запорізькій області

В Україні вже створено близько 50 національних парків у різних областях, і планується створення ще понад 20 нових.

В Запорізькій області є лише один національний природний парк — це НПП “Великий луг”. Проте цей невеличкий за площею національний природний парк не може охопити собою всі ті унікальні природні території, які ще збереглись на Запоріжжі.

Однією з таких територій є долина р. Молочної з розлогими степовими балками, що спускаються до звивистого русла та плавнів. Вздовж річки в минулому проходив літописний Муравський шлях. Досі в цих місцях височіють десятки прадавніх курганів. Тепер ця територія — один з найбільших в Україні осередків збереження степу. Такої кількості рідкісних рослин та тварин, які досі поширені тут, не знайдеш ніде в області.

Саме на цій території науковці запропонували створити НПП “Муравський шлях”, що має охопити значну частину степів Токмацького району.

Національний природний парк “Муравський шлях”

Останні 5000 років 40% території України займає Степова зона, яка охоплює Південну, Східну та частину Центральної

України. Проте, за останні 150-200 років, південь України став найбільш розораною частиною Європи. В деяких адміністративних районах частка ріллі сягнула 85–95%. Водночас, на сході та півдні країни розміщені найбільші гірничо-добувальні та промислові комплекси. Тому степів на сьогодні лишилось всього біля 1% від площі України. Можна стверджувати, що степ в Україні посідає перше місце серед зникаючих ландшафтів.

Останні степові урочища є місцем поширення багатьох видів живих організмів. Жодних інших умов для збереження степового біорізноманіття не існує. Лише в складі степових територій зустрічаються 159 видів рослин та 276 вид тварин, включених до Червоної книги України, а також 17 видів рослин та 44 види тварин, включених у Додатки до Бернської конвенції «Про дикі види флори та фауни та середовище існування у Європі». При цьому, лише в степах Запорізької області зустрічається 57 видів тварин та 46 видів рослин, що охороняються Червоною книгою України.

На території Токмацького району створено понад 20 дрібних об'єктів природно-заповідного фонду, але більшість з них не відповідає задачам охорони зникаючих видів та ландшафтів регіону. Найцінніші природні території району лишаються без охорони.

Аналіз охорони біорозмаїття у Токмацькому районі показав, що питання комплексної охорони рослинного, тваринного світу та ландшафтів до 2005 року не піднімалось. Лише у 2005 році за ініціативи Токмацької районної дитячої екологічної організації “Спілка Друзів Природи” районною радою була ухвалена районна “Програма розбудови екологічної мережі, відродження й утвердження культурних та історичних цінностей українського народу шляхом створення регіонального ландшафтного парку “Муравський шлях” у Токмацькому районі на 2005–2007 роки”

Мета Програми — сприяння відродженню духовних і культурних цінностей українського народу, збереження та відтворення біологічного і ландшафтного розмаїття басейну р. Чунгул

та Молочної шляхом створення заповідного об'єкту — регіонального ландшафтного парку “Муравський шлях” у Токмацькому районі.

В ході виконання Програми була розпочата підготовку до створення регіонального ландшафтного парку “Муравський шлях”. Були задіяні відділи Токмацької райдержадміністрації, сільські ради, освітні заклади, бібліотеки району. Але через брак коштів у районному бюджеті дію Програми після її завершення у 2007 році не було продовжено. Хоча відділ культури та туризму Токмацької РДА та “Спілка Друзів Природи” продовжили роботу над створенням РЛП “Муравський шлях”.

У 2009 році було прийнято рішення ініціювати створення національного природного парку як найбільш перспективного та ефективного в плані охоронного режиму об'єкту ПЗФ.

Необхідність створення НПП “Муравський шлях” у Токмацькому районі Запорізької області продиктована природоохоронними та історико-культурними особливостями району. Цілісність малопорушених степових, лучних та водно-болотних угідь, збережених поміж агроландшафтів, наявність великої кількості видів флори і фауни, які охороняються Червоною книгою України та Міжнародним законодавством, багата та різноманітна історія місцевості робить цю територію дуже цінною.

Ідея створення НПП “Муравський шлях” підтримується Токмацькою РДА, на базі якої сформована спеціальна робоча група щодо погодження створення НПП та формування екомережі в районі. У травня 2009 року в Токмацькій РДА було проведено координаційний круглий стіл з питань створення НПП «Муравський шлях».

Наразі, НПП «Муравський шлях» може стати першим степовим національним природним парком в Україні.

Створення НПП “Муравський шлях”, ставить перед собою головну мету — зберегти унікальні залишки цілинного степу, луки та плавні, а також гармонійно поєднати охорону довкілля, сільське господарство та туризм. Це в свою чергу сприятиме

підвищенню інтереса до території Токмакського району у інвесторів. Отже будуть створюватись осередки сільського (зеленого) туризму, ремонтуватимуться дороги та вулиці, облаштовуватимуться зручні та безпечні місця відпочинку на природі.

Розташування НПП “Муравський шлях” дуже вигідне, адже він знаходитиметься між такими великим туристичними центрами як острів Хортиця та Камяна Могила. До того ж, подорожуючі на Азовське узбережжя також можуть відвідати і НПП “Муравський шлях”. Усе це створює багато можливостей для розвитку Токмаччини як туристичного центру України.

Борисенко К., Василюк О., Івко С. Що необхідно знати про національні природні парки: НПП “Муравський шлях” / Серія: Збережемо українські степи. — Національний екологічний центр України, 2010. — С. 8.

Науково-популярне видання

Відповідальний за випуск: Сіренко І.

Макет: Сіренко І.

Дизайн обкладинки: Терещенко О.

Фото на обкладинці: Василюк О.

© Національний екологічний центр України, 2010